

УДК 631.15:633.853.494(477)

Данкевич Є.М.,
к.с.-г.н., науковий співробітник лабораторії економіки,
Інститут сільського господарства Полісся НААН України

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІЖГАЛУЗЕВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ У ГАЛУЗІ РІПАКІВНИЦТВА

Постановка проблеми. За останні 25 років світове виробництво товарного насіння ріпаку зросло більше ніж у 4 рази і сягнуло до 40 млн т. Лідерство за обсягами виробництва належить країнам ЄС, на які припадає щорічно близько 25%. Необхідність збереження навколишнього природного середовища змушує уряди вдаватися до розробки програм використання альтернативних джерел енергії, у тому числі виробництва біопалива, сировиною для якого є насіння ріпаку [8, с. 18-19].

У найближчій перспективі європейські країни, в яких уже розвинена галузь з виробництва біодизелю, матимуть безперервну потребу у сировині. З огляду на те, що Європа традиційно використовує ріпакову олію для виробництва біопалива, її погляди постійно будуть спрямовані на Україну як постачальника сировини. Саме цим значною мірою пояснюється причина активного зростання виробництва ріпаку на українських землях.

В умовах глобалізації аграрних ринків та зростаючого попиту на сировину для виробництва біодизелю у сільському господарстві розпочалися процеси концентрації капіталу та формування на цій основі інтегрованих структур, які здійснюють виробництво, переробку та збут продукції [6]. Вагомий позиції у структурі товарної продукції інтегрованих сільськогосподарських підприємств займає ріпак. Широке поширення серед вітчизняних товаровиробників даної культури пояснюється її високою врожайністю та рентабельністю. Нагальною проблемою наразі є запровадження замкнутого циклу виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З огляду на агрокліматичні умови, в Україні немає зон, де не можна було б вирощувати ріпак. Ріпак має стати другою, а можливо і першою олійною культурою у районах Лісостепу та Полісся. Серед науковців, що досліджують галузь ріпаківництва можна відмітити наступних: Абрамик М. І., Гайдаш В. Д., Мазур В. О., Гуринович С. Й., Дем'янчук Г. Т., Ковальчук А. М. Вчені проводять дослідження у галузі ріпаківництва, виводять нові сорти культур, забезпечують господарства України насінням, вдосконалюють технології вирощування у різних ґрунтово-кліматичних зонах. Дослідження авторів зробили вагомий внесок у розробку зазначеної тематики, однак реалії сьогодення переконують, що чимало питань стосовно перспективи розвитку міжгалузевої інтеграції у галузі ріпаківництва потребують подальшого вивчення.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження розвитку галузі ріпаківництва інтегрованими підприємствами в умовах Полісся.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливим питанням на сучасному етапі розвитку аграрного сектора економіки у ринкових умовах господарювання є формування його стратегії, від якої залежатиме забезпечення населення продуктами харчування, промисловості – сировиною, тваринництва – цінними кормами. Необхідним фактором при цьому є збереження родючості ґрунтів. Особливо актуально це для зони Полісся Житомирщини, де переважають ґрунти, які характеризуються значно нижчою природною родючістю, порівняно із Лісостеповою зоною області [4].

Незважаючи на ряд обмежень, щодо вирощування цілої низки сільськогосподарських культур у досліджуваному регіоні склалися сприятливі умови для розвитку галузі ріпаківництва. Ріпак – це харчова і технічна олія, високобілкові корми, біопаливо, мастильні матеріали, зелені корми, джерело родючості ґрунту та попередник у сівозміні, конкурентоспроможна ринкова культура. Ріпак є однією з провідних культур світового землеробства, площі його посіву останніми роками значно розширюються. Серед олійних культур він посідає третє місце у світі, поступаючись лише сої та бавовнику [7].

Всі зазначені чинники на користь цієї культури дають нам впевненість в успішній реалізації програми розвитку галузі ріпаківництва у Житомирській області, що передбачає подальше розширення посівних площ під цією культурою [2]. Найбільш сприятливі ґрунтово-кліматичні умови і особливості поєднання у структурі посівних площ з іншими сільськогосподарськими культурами дозволяють площі вирощування ріпаку та валове виробництво насіння довести у 2015 р. до 40,0 тис. га та 95 тис. т. [3].

Забезпечення оптимальних умов при вирощуванні ріпаку дає змогу отримувати 2,5–3,0 т/га насіння ріпаку, про що свідчить досвід кращих господарств Житомирської області (табл. 1). Реалізаційна ціна насіння ріпаку у 1,8–2,4 рази перевищує ціну зернових культур. Отже, виробництво насіння ріпаку при врожайності 2,0–3,0 т/га є цілком конкурентоспроможним, високорентабельним і прибутковим [5].

Таблиця 1

Валове виробництво ріпаку інтегрованими агроформуваннями Житомирської області

Назва господарства	Рік	Ріпак озимий			Ріпак ярий		
		площа, га	врожайність, т/га	валовий збір, т	площа, га	врожайність, т/га	валовий збір, т
ПАФ "Єрчики"	2012	300	4,60	1383			
СТОВ "Спілка хмелярів та пивоварів"	2011	234	2,83	663	-	-	-
	2012	170	3,74	635	-	-	-
ТОВ "А.Т.К."	2011	300	3,00	900	-	-	-
	2012	300	2,07	621	-	-	-
ТОВ АФ "Терещенки"	2012	-	-	-	294	1,91	563
ПСП "Батьківщина"	2011	152	2,10	319	268	3,02	811
	2012	230	3,70	852	260	2,87	746
ТОВ "Коростишів – земінвест"	2011	-	-	-	-	-	-
	2012	1820	3,00	5468	530	2,61	1404

Джерело : власні дослідження

Останнім часом стрімко розвивається новий напрям використання ріпакової олії, яка цілком придатна для використання у якості альтернативного джерела паливної енергії для двигунів внутрішнього згоряння. Відомо, що в Україні щороку використовується близько 60 млн т нафтопродуктів, з яких лише 10–12 % добувають із власних джерел. Надзвичайно важливим напрямом диверсифікації джерел енергетичних ресурсів є розвиток альтернативної енергетики через одержання біопалива [1]. Йдеться про біодизель і біоетанол. Ряд європейських країн взяли за освоєння ріпаку, як енергосировини, яка щороку росте на полях і самовідновлюється. З 1 т насіння ріпаку можна отримати 300 кг олії, а з неї – майже 270 кг біодизельного пального. Незаперечна цінність біодизеля в його екологічній чистоті. У природних умовах біодизель та мастила з ріпаку знешкоднуються мікроорганізмами на 95% впродовж 7–8 днів, а звичайні нафтопродукти – на 16 %.

Основними завданнями на сучасному етапі є будівництво заводів, які вироблятимуть дизельне біопаливо; створення зон концентрованого вирощування ріпаку; забезпечення гарантованого збуту товаровиробниками ріпаку, необхідного для виробництва біопалива; запровадження безвідходного виробництва (рис 1).

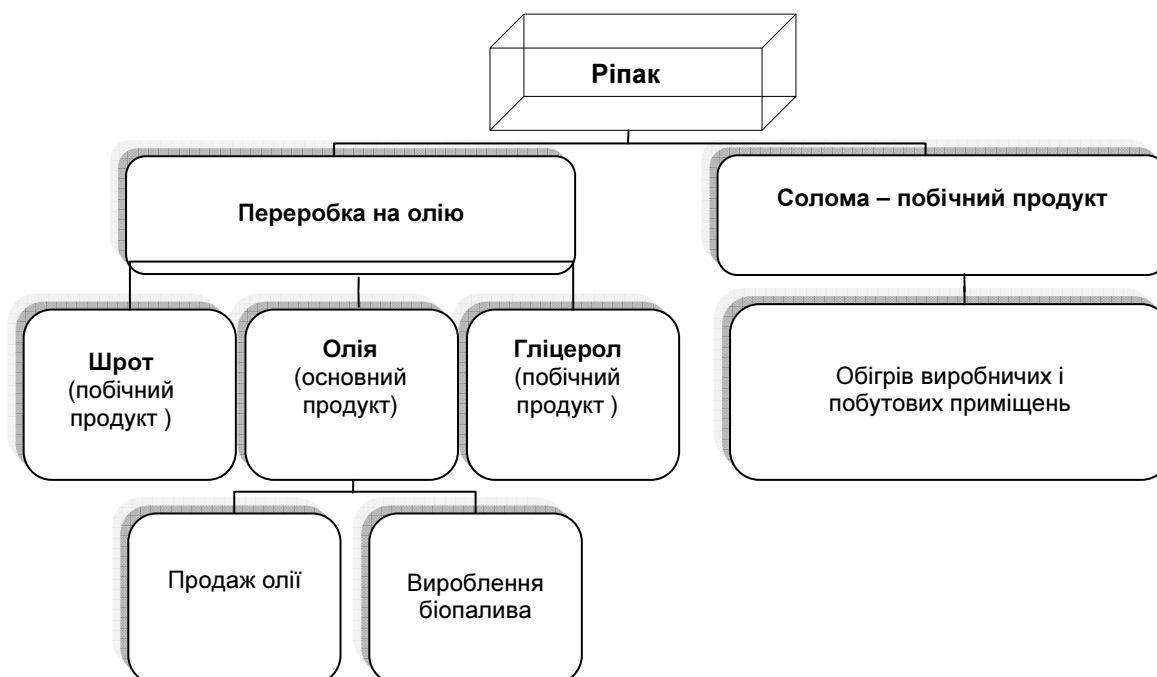

Рис. 1. Схема безвідходного виробництва відновної енергії з ріпаку

Джерело : власні дослідження

Найголовнішим фактором, що стримує практичне використання біодизеля, є те, що енергія цього пального занадто дорога. Не може бути мови про виробництво біодизеля при нинішній врожайності насіння ріпаку 0,9–1,8 т/га. Лише за умови підвищення її до 2,5–3,0 т/га цей процес набере певного розмаху і стане рентабельним. Україна володіє значними обсягами земельних ресурсів для ведення сільськогосподарського виробництва і здатна не лише забезпечити власні потреби у продуктах харчування, але й виробляти сировину для біоенергетики. Враховуючи ресурсні та фінансові можливості інтегрованих підприємств, у них є реальні перспективи для збільшення площ та налагодження переробки ріпаку.

Висновки з проведеного дослідження. Економічна доцільність вирощування ріпаку не викликає сумніву. Як свідчить аналіз світових та європейських цін, вирощування його забезпечує високу рентабельність. Реалізаційна ціна насіння ріпаку у 1,8–2,4 рази перевищує ціну зернових культур. За переробки ріпаку на біопаливо можна отримати високу додану вартість. Крім того при переробці отримуємо шрот – цінну кормову добавку у тваринництві. Ріпак позитивно впливає і на екологічний стан довкілля. Всі зазначені чинники на користь цієї культури дають нам впевненість в успішній реалізації державної програми розвитку ріпаківництва в Україні, що передбачає розширення площ під цією культурою до 2,0–2,5 млн га.

У реалізації програми нарощування виробництва ріпаку в Житомирській області та підвищення його рентабельності важливими резервами є: виведення конкурентоспроможних сортів вітчизняної селекції які за рівнем адаптованості до місцевих умов та за стійкістю до несприятливих умов вирощування переважають іноземні сорти; створення гібридів цієї культури; проведення реконструкції існуючих та будівництво нових олійноекстракційних заводів з переробки насіння ріпаку на олію, цінні високобілкові корми та біодизель з метою отримання високої додаткової вартості; використання посівів ріпаку для фітореабілітації радіаційно забруднених земель та виробництва сировини для відновлювальних джерел енергії.

Бібліографічний список

1. Бардин Я. Б. Ріпак: від сівби до переробки / Я. Б. Бардин. – К. : Світ, 2000. – 105 с.
2. Данкевич Є. М. Ріпаківництво: перспективи розвитку галузі / Є. М. Данкевич, Л. І. Ворона, В. М. Дема // Вісник ДВНЗ “Державний агроєкологічний університет”. – 2008. – № 1. – С. 61–67.
3. Дідух М. І. Ріпак для відродження Народницького району (Рекомендації) / М. І. Дідух, М. Й. Орловський. – Житомир. нац. агроєкол. ун-т. – Житомир, 2012. – 63 с.
4. Зінченко О. І. Рослинництво : підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / Зінченко О. І., Салатенко В. Н. – К. : Аграрна освіта, 2001. – 591 с.
5. Інтенсивна технологія вирощування озимого ріпаку в Україні [Лазар Т. І., Лапа О. М., Чехов А. В. та ін.]. – К. : Універсал Друк, 2006. – 100 с.
6. Калетнік Г. М. Біопаливо. Продовольча, енергетична та економічна безпека України : [монографія] / Г. М. Калетнік. – К. : Хай-Тек Прес, 2010. – 516 с.
7. Особливості технології вирощування ярого ріпака / [Абрамик М. І., Кифорук І. М., Чорній Г. Д.]. – Івано-Франківськ. – 2007. – 15 с.
8. Рекомендації з вирощування озимого ріпака / [Абрамик М. І., Кифорук І. М., Стельмах О. М. та ін.]. – Івано-Франківськ, 2007. – 22 с.

Анотація

Вивчено сучасний стан і тенденції вирощування ріпаку у Житомирській області. Розглянуто питання інтеграції як форми підвищення ефективності виробництва та переробки сільськогосподарської продукції. Проаналізовано можливість будівництва заводів, які вироблятимуть дизельне біопаливо; створення зон концентрованого вирощування ріпаку; забезпечення гарантованого збуту товаровиробниками ріпаку, необхідного для виробництва біопалива; запровадження безвідходного виробництва. Досліджено можливості та резерви нарощування виробництва ріпаку на Поліссі. Окреслено перспективи та стримуючі фактори при переробці ріпаку інтегрованими підприємствами.

Ключові слова: міжгалузєва інтеграція, ріпак, переробка, біодизель, ефективність, замкнутий цикл виробництва.

Аннотация

Изучено современное состояние и тенденции выращивания рапса в Житомирской области. Рассмотрены вопросы интеграции как формы повышения эффективности производства и переработки сельскохозяйственной продукции. Проанализирована возможность строительства заводов, которые будут производить дизельное биотопливо, создание зон концентрированного выращивания рапса, обеспечение гарантированного сбыта товаропроизводителями рапса, необходимого для производства биотоплива; внедрение безотходного производства. Исследованы возможности и резервы наращивания производства рапса на Полесье. Определены перспективы и сдерживающие факторы при переработке рапса интегрированными предприятиями.

Ключевые слова: межотраслевая интеграция, рапс, переработка, биодизель, эффективность, замкнутый цикл производства.

Annotation

In this paper we examined the current state and trends of growing canola in the Zhytomyr region. The question of integration as a form of improving the efficiency of production and processing of agricultural products. We have analyzed the possibility of building plants that produce biodiesel, creating areas of concentrated cultivation of rape, providing guaranteed sales canola producers needed for biofuel production, the introduction of cleaner production. Possibilities and reserves growth of rape alive. We outlined the prospects and constraints in the processing of rape integrated enterprises.

Key words: *Inter-sectoral integration, rape, processing, biodiesel, efficiency, closed loop production.*